

УДК 338.24: 65.012.8

БАЗОВІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В.І. Захарченко, д.е.н., професор

Л.В. Ширяєва, д.е.н., професор

Одеський національний політехнічний університет, Одеса, Україна

Захарченко В.І., Ширяєва Л.В. Базові умови забезпечення регіональної економічної безпеки.

У статті визначені основні стратегічні напрямки забезпечення економічної безпеки розвитку українських регіонів з урахуванням світових тенденцій і сучасної ситуації в країні. Представлено обґрунтування використання методів оцінки інвестиційних проектів в межах запропонованого механізму забезпечення економічної безпеки регіону.

Ключові слова: стратегічний напрямок, економічна безпека, регіони, світові тенденції, методи оцінки інвестиційних проектів

Zakharchenko V.I., Shiryayeva L.V. Базовые условия обеспечения региональной экономической безопасности.

В статье определены основные стратегические направления обеспечения экономической безопасности развития украинских регионов с учетом мировых тенденций и современной ситуации в стране. Представлено обоснование использования методов оценки инвестиционных проектов в рамках предлагаемого механизма обеспечения экономической безопасности региона.

Ключевые слова: стратегическое направление, экономическая безопасность, регионы, мировые тенденции, методы оценки инвестиционных проектов

Zakharchenko V.I., Shiryayeva L.V. Basic terms of providing regional economic security.

The article defines the main strategic directions of economic security of Ukrainian regions, taking into account global trends and the current situation in the country. Presented justification for the use of methods of evaluation of investment projects in the proposed mechanism for ensuring economic security of the region.

Keywords: strategic direction, economic security, regions, global trends, and methods of evaluation of investment projects

При всьому різноманітті причин і факторів виникнення і розвитку загроз існують загальні умови, наявність яких кількісно і якісно підсилює деякі місця напруги. Умовами посилення небезпеки розвитку регіонів Україна взагалі і Одеська область зокрема є процес трансформації вітчизняної суспільно економічної системи та її переходу на розвинені ринкові принципи ведення господарства.

Ця обставина, що виявляється у відсутності сформованого механізму управління небезпеками, що носять системний характер і є загрозливими економіці в цілому, призвело до загострення стану справ в ряді секторів господарства і, насамперед, базових галузей, представлених інфраструктурними галузями, охороною здоров'я, освітою, правоохоронною системою, що становить сьогодні найважливішу внутрішню причину генезису загроз економічній безпеці [3].

Глобальна нестабільність у виробничій, продовольчій, енергетичній, фінансовій та інших сферах, особливо остання фінансова криза, виявили низку системних недоліків, що обмежують можливості стабільного соціально-економічного розвитку. Крім того, для України більш нагальними залишаються внутрішні виклики національній безпеці, зокрема неефективність державної влади та стримування її кадрового оновлення, викривлення демократичних процедур, неспроможність держави виконувати свої функції, особливо в сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, що сприяє зростанню недовіри до держави з боку суспільства.

Використання витратної економічної моделі, відсутність стимулів до інноваційних процесів і динамічного розвитку нових технологічних укладів обумовлюють неконкурентоспроможність української економіки. Все це дозволяє стверджувати, що стратегія національної безпеки України 2007 року не набула практичної реалізації, внаслідок чого посилюються загрози національній безпеці. Тому, оцінка рівня та впливу загроз життєво важливим інтересам України на сучасному етапі посткризового відновлення зумовило необхідність оновлення стратегії національної безпеки, визначення стратегічних пріоритетів і вдосконалення механізмів їх реалізації [1].

В цьому контексті потребують нових підходів положення чинної Державної стратегії

регіонального розвитку на період до 2015 р., що також не повною мірою відповідають новітнім викликам, не враховують зростаючу відмінність у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів, наслідки викликів, потенціал сучасних механізмів та інструментів подолання регіональних диспропорцій, не визначають довгострокові тенденції розвитку регіонів до 2020 р. [2].

Основним стратегічним напрямом забезпечення економічної безпеки розвитку українських регіонів за експертними оцінками є збереження і розвиток людського капіталу. Безумовно, що стосується базових умов забезпечення економічної безпеки регіони України поки ще не втратили високий потенціал в цій галузі, але, як і всі динамічно розвиваються системи (а людський капітал відноситься саме до таких), людський капітал потребує постійного розвитку, в іншому ж випадку відбувається його деградація і втрата як «цінного» базису розвитку економіки.

Аналіз багатства народів, проведений Світовим банком (World Bank, США), показав, що запаси вироблених активів (капіталу, створеного людиною) та природних ресурсів – важливі складові національного багатства, при раціональному та ефективному використанні яких економічну безпеку регіонів і країни в цілому можна забезпечити на високому рівні. Однак людські ресурси і спосіб організації індивідуумів і товариств являють собою найбільш важливі показники потенціалу забезпечення економічної безпеки, що підтверджується результатами проведених міжнародних досліджень. На основі робіт «Мониторинг екологічного прогресса» (World Bank, 1995) та «Устойчивость и богатство народов» (Serageldin, 1996) можна зробити висновок, що основними компонентами, визначальними економічну безпеку країни та її територіальних одиниць (регіонів) є вироблені активи, природний капітал і людські ресурси. Останній компонент включає чисту працю, людський капітал і невловимий, але дуже важливий елемент, відомий як соціальний капітал (результат культурних традицій та конкретного історичного досвіду).

За результатами дослідження накопиченого «людського, природного та фізичного» капіталу по 192 країнам, проведеного Світовим банком (World Bank, 1994), можна зробити наступні висновки. «Фізичний капітал», який традиційно розглядався як «національне багатство», склав 16% від обсягу багатства у світі. Природний капітал склав 20%, а «людський» – 64% [11]. Таким чином, «людський чинник» в категорії «багатство» отримав якісно новий вимір як підсумок накопичених знань, навичок фізичної, психологічної, моральної готовності до праці («освітнього і кваліфікаційного потенціалу», «фонду здоров'я» тощо).

У довгостроковій перспективі реальна ефективність людських ресурсів виражається не тільки в прямій корисності послуг для сфер освіти, культури, охорони здоров'я, а й у зростанні

продуктивності праці в усіх галузях народного господарства. Це знаходить зрештою своє вираження і в зростанні фінансової ефективності галузей, в яких скоєно інвестиційні витрати (освіта, культура, охорона здоров'я), а також інших галузей господарства. Головним джерелом відтворення робочої сили є заробітна плата, отже, фонд заробітної плати – найважливіше фінансове джерело інвестицій в людський капітал [7].

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питанням вивчення основних аспектів функціонування регіональної економічної безпеки присвячені праці таких вітчизняних науковців, як: В.М. Геєць, В.І. Мунтян, Ю.Г. Лисенко, С.Г. Мищенко, Р.А. Руденський, В.О. Шуршин, А.А. Спіридонов, та ін., в яких увага більш зосереджена на глобальному, міжнародному, національному рівнях економічної безпеки.

Результати досліджень проблем управління економічної безпеки окремих регіонів знайшли відображення в роботах В.І. Захарченко, О.А. Магомедов, В.І. Мунтян, В.С. Пономаренко, Т.С. Клебанова, Н.Л. Чернова, С.М. Ткач та багатьох ін.

Характерною рисою аналізу проблеми економічної безпеки, здійснюваного економістами 70-х років минулого сторіччя, став перехід від концепції економічної безпеки, яка базувалась на військовому чиннику, до концепції, в якій економічна безпека є наслідком незалежності держави від зовнішньоекономічної політики інших країн, а незалежність базується на сукупності умов і чинників внутрішнього середовища, з'ясуванню яких і присвячені роботи цього періоду [10].

Проте питання дослідження різних методів оцінки для оптимального вибору напрямків (і оцінки ефективності вкладених коштів) з метою досягнення найбільшого рівня економічної безпеки регіону досі досліджено не повною мірою.

Метою статті є обґрунтування використання інвестиційного механізму забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні для ефективної ліквідації діючих загроз стійкому соціально-економічному розвитку території.

Виклад основного матеріалу

Таким чином, можна зробити основоположний для нашого дослідження висновок, що в міру розвитку економіки, питання забезпечення економічної безпеки набувають все більшого значення, що підтверджується урядовими документами [1, 2].

Особливо важливим є даний висновок для нашої країни. Це пов'язано з тією обставиною, що крім загальної закономірності росту значущості загроз для стабільності економічної діяльності, Україна на сучасному етапі свого розвитку зазнає впливу ще одного фактора. Динамічний аналіз розвитку систем свідчить, що вони розвиваються нерівномірно: періоди порівняно плавного, еволюційного, інерційного розвитку змінюються проходженням так званих «точок біфуркації». У

цих точках стійкість системи різко знижується, так як саме тут починаються перехідні процеси, спрямовані на формування та закріплення якісних змін в системі. Система після проходження точки біфуркації може, як зберегти притаманне їй ядро основних елементів і підсистем, так і якісно оновитися, аж до руйнування її як єдиної системної цілісності.

Якщо говорити про Україну, точка її економіки в сучасний момент знаходиться в точці «потрійної біфуркації». Тобто одночасно спостерігаються суттєві зміни її базових підсистем, елементів та зв'язків за трьома напрямками: технологічному, соціально-економічному, управлінському.

Технологічні зміни пов'язані з проходженням економічної системою нижньої точки кондратьєвського циклу, що ставить перед економікою країни завдання переходу до нових технологій, зміни пануючого технологічного укладу.

Соціально-економічні зміни ув'язуються нами із загальносвітовою тенденцією постіндустріалізацією, значення якої для України особливо зросло під впливом зовнішньо- і внутрішньо-економічної лібералізації, вбудовування нашої країни в глобальну економічну систему.

Управлінські перетворення обумовлені розпачатою наприкінці 1980-х років політикою зміни основоположних сутнісних рис організації національної господарської системи: перехід від командно-адміністративної моделі управління до переважно ринкової. Ми не будемо обговорювати в даній статті якість проведення заходів по роздержавленню економіки, так як це – тема окремого серйозного аналізу, відзначимо лише безсумнівну дестабілізацію економіки внаслідок їх реалізації [15].

На сьогодні національній економічній безпеці загрожує невирішеність наступних проблем [1]:

- залежність внутрішнього ринку від зовнішньо-економічної кон'юнктури, недостатня ефективність роботи щодо його захисту від несумлінної конкуренції з боку українських монополістів та імпортерів, а також стосовно боротьби з контрабандою;
- недостатня ефективність використання матеріальних ресурсів, переважання в структурі промисловості галузей з невеликою часткою доданої вартості, низький технологічний рівень вітчизняної економіки;
- наявні валютні ризики, неефективне використання коштів Державного і місцевих бюджетів;
- недосконалість законодавства для прискорення розвитку національної економіки на інноваційних засадах, відносно високий рівень тінізації економіки, відсутність достатніх стимулів для легалізації доходів населення та зменшення тіньової зайнятості;
- надмірний вплив іноземного капіталу на розвиток окремих стратегічно важливих галузей національної економіки, небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу в таких галузях.

Процес забезпечення економічної безпеки є невід'ємною функцією кожного регіону та основною сферою діяльності їх інститутів. Вони мають реалізовувати життєво важливі інтереси людини, суспільства, держави, розробляти та здійснювати комплекс заходів щодо захисту їх від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, гарантувати сприятливі умови життя і продуктивної праці громадян.

Розглянемо основні базові умови забезпечення економічної безпеки регіону:

- формування системи внутрішніх і зовнішніх загроз економічної безпеки регіонів;
- визначення принципів, критеріїв, індикаторів та показників, які характеризують регіональні інтереси щодо забезпечення економічної безпеки регіону;
- формування системи моніторингу факторів, які зменшують стійкість економіки регіону до внутрішніх та зовнішніх загроз порушення його економічної безпеки;
- розробку науково обгрунтованої економічної політики та відповідного механізму, який мінімізував би вплив негативних факторів, що заважають забезпеченню економічної безпеки регіону;
- визначення основних шляхів, засобів та способів забезпечення прийнятого рівня економічної безпеки регіону;
- створення нових та вдосконалення існуючих структур органів управління забезпеченням економічної безпеки регіону.

Основні принципи функціонування систем цілком коректно можна віднести і до регіону як соціально-економічної системи. До них відносяться наступні принципи.

Принцип ефективного цілеформування, суть якого полягає в тому, що ціль ефективної поведінки системи задається надсистемою.

Принцип цілісності, який стверджує, що ціле є більшим від суми складання його елементів, тобто система має властивості, які не виводяться із властивостей її елементів та способів їх поєднання.

Принцип детермінізму: причина зміни стану системи завжди знаходиться поза системою.

Принцип оптимальності: система повинна рухатися до мети за оптимальною траєкторією.

Принцип спеціалізації і кооперування, який полягає в тому, що рухаючись до своєї мети, система має тенденцію спеціалізуватись на виконанні своєї функції та кооперуватися з іншими системами.

Принцип ієрархічності, який стверджує, що розвиток системи супроводжується ієрархією [13].

Загальновідомо, що система забезпечення національної економічної безпеки залежить від принципів, які є її фундаментом і головною підставою для впровадження та розвитку.

Це обумовлює включення в систему забезпечення економічної безпеки регіону принципу інтеграції з національною економічною безпекою.

Реалізація вказаних принципів можлива за рахунок створення системи безпеки, основними функціями якої мають стати: виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливим інтересам об'єктів безпеки; здійснення комплексу оперативних і довгострокових заходів щодо попередження і нейтралізації загроз; створення і підтримка в готовності сил і засобів забезпечення національної безпеки у повсякденних умовах або за надзвичайних ситуацій; здійснення системи заходів щодо нормального функціонування об'єктів безпеки в регіонах, які постраждали в результаті виникнення надзвичайної ситуації; участь у заходах із забезпечення безпеки за межами держави згідно з міжнародними договорами і угодами, що укладені цією державою [14].

До кола основних принципів забезпечення економічної безпеки регіону також належать принципи, які обумовлені необхідністю врахування регіональних особливостей. Такими принципами є: додержання балансу регіональних інтересів; чітке розмежування змісту діяльності, повноважень та відповідальності органів державної влади на державному та регіональному рівнях; чітке розмежування повноважень і відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування; прагнення до примноження національного багатства країни шляхом ефективного використання природно-ресурсного, науково-технічного, фінансового, інтелектуального трудового потенціалу регіону. Таким чином, економічна безпека регіону має ґрунтуватися на принципових положеннях її забезпечення.

Але в різних дослідженнях сучасних науковців присутня різноманітність принципів забезпечення економічної безпеки як відносно до підприємства або регіону так і в загалі.

На думку В.О. Шуршина формування системи економічної безпеки регіону, забезпечення необхідного рівня наукової обґрунтованості оцінки загроз безпечному регіональному розвитку і їх наслідків, повинне базуватися на системі загальних (комплексності, системності, варіантності (альтернативності), прийнятності ризику) та специфічних положень, доповнених принципами оптимізації економічної безпеки, що забезпечує підвищення рівня життя і соціальний прогрес, тобто пріоритетності вирішення завдань і здійснення заходів, спрямованих на збереження здоров'я і життя людини, підтримку нормальних умов її існування та сумісності технічної й соціальної складових економічної безпеки при безумовному пріоритеті останньої [14].

Економічні загрози посилюються нераціональним використанням ресурсів. Недосконалість правових і економічних питань, що стосуються розмежування сфер ведення і повноважень між державним і регіональними рівнями управління відносно власності на природні ресурси і їх джерела (родовища і ін.), дають можливість безконтрольного їх використання:

- принцип циркуляції інформації. Усі елементи пронизані полями різної природи, через які передається накопичений досвід і інша інформація про стан внутрішнього і зовнішнього середовища як регіону в цілому так і окремих складових економічної безпеки.
- принцип балансу інтересів – забезпечується гармонійне і ефективне узгодження інтересів суб'єктів як локального так і загального середовища регіону. Зазначимо, що на сьогодні базовою консолідуючою умовою існування і розвитку соціального системного об'єкта є інтереси. В економічній, соціологічній, соціально-філософській літературі значна увага приділяється економічним інтересам, їх генезі, типології, способам та механізмам реалізації. Значно меншою мірою досліджена проблематика інтересів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки. Забезпечення економічної безпеки регіону можливе тільки тоді, коли враховуються інтереси всіх учасників процесу регіонального розвитку – підприємств, галузей, міст, населення тощо.
- принцип «екватору». При розробці управлінських рішень щодо забезпечення економічної безпеки враховується їх вплив на доквілля і регіональних стейкхолдерів.

Екваторіальні принципи в нашому дослідженні є базовими орієнтирами, що використовуються для визначення соціальних та екологічних ризиків при розробці заходів щодо забезпечення економічної безпеки регіону.

Безпека будь-якого об'єкту, а в нашому дослідженні регіону проявляється за допомогою зміни його функцій. Зовнішнє середовище регіону можна умовно поділити на 3 рівня: макрорівень, мезорівень та мікрорівень. До факторів, які впливають на стан економічної безпеки регіону на макрорівні віднесено: світову глобалізацію економіки, світову тенденцію до регіоналізації, світову фінансову кризу. До факторів, які впливають на стан економічної безпеки регіону на мезорівні можна віднести наступні: державно-правове, інвестиційне, інноваційне, економічне, соціально-природне, природно-ресурсне середовище. До факторів, які впливають на стан економічної безпеки регіону на мікрорівні можна віднести наступні: рівень розвитку господарства регіону, історико-географічні та культурно-етнічні особливості регіону, інвестиційну привабливість та інноваційні можливості регіону [12].

В умовах зміни соціально-економічного середовища співвідношення вказаних вище процесів може значно змінюватися і ця обставина здатна вплинути на порядок використання спеціальних принципів забезпечення економічної безпеки регіону.

Значним досягненням державного управління в Україні є Концепція державної регіональної політики. У результаті її прийняття більш чітко визначилися обов'язки держави відносно розвитку регіонів і в той же час відокремилася та

конкретизувалася відповідальність самих регіонів за їх соціально-економічний розвиток [3].

У концепції позначено такі складові економічної безпеки регіону:

- економічна самостійність, що у першу чергу має виявлятися у здійсненні контролю за ресурсами регіону і можливості найбільш повного використання конкурентних переваг регіону;
- стабільність регіональної економіки, що передбачає надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування впливу дестабілізуючих факторів;
- здатність до розвитку і прогресу, тобто можливість самостійно реалізувати і захищати регіональні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну й інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал регіону [12].

Проаналізувавши співвідношення рівня склалися диференціації рівнів заробітної плати по галузях національної економіки можна виділити наступні загрози економічній безпеці регіонів України, причиною яких є неефективне використання людського капіталу – фундаментальної основи розвитку регіонів України (особливо які є дотаційними) і пріоритетним, в кінцевому рахунку, об'єктом забезпечення економічної безпеки регіонального розвитку [6].

Найменшою мірою трудові ресурси залучаються в галузі, від яких залежить економічне (а також духовне і культурне) процвітання регіонів країни в майбутньому – наука, освіта, культура, машинобудування.

Задіяні потужні антистимули, що стосуються отримання високого рівня освіти та кваліфікації. Цьому сприяє «традиційна» установка (значно посилилася за період 1990-х рр.) На низьку оплату складної, кваліфікованої праці щодо простої, малокваліфікованої.

Посилення тенденції в українському суспільстві в напрямку престижного споживання; формування в молодіжному середовищі особистої значущості образу, що визначається рівнем споживання (результат недостатнього фінансування освіти і культури в 1990-х рр.). Підрастаюче покоління все частіше відмовляється від вибору професій, пов'язаних зі складною висококваліфікованою працею, оплачуваною в результаті негативних тенденцій в соціально-економічному устрої країни значно нижче праці некваліфікованої. Остання оплачується на порядок вище і забезпечує більш прийнятний рівень споживання.

Об'єктивно в суспільстві заохочується розподіл трудових ресурсів, відповідне формуванню галузевої структури країни – «сировинного придатка». Стосовно до України це виражається в згортанні науки, освіти, культури, машинобудування, особливо наукомісткого, при наро-

стаючій спеціалізації народного господарства на ПЕК та інших сировинних галузях, з явно переважаючою їх орієнтацією на зовнішній ринок і збереженням всередині країни інших галузей в рамках, що забезпечують функціонування експортного комплексу (структура експорту та імпорту України представлені в табл. 1).

Для усунення загрози економічній безпеці регіонів України, вираженою в деградації основної фундаментальної основи розвитку економіки регіонів – людського капіталу, необхідно забезпечити захист національних інтересів в галузі науки, освіти та охорони здоров'я. Причому сприймати цю загрозу необхідно адекватно: ця загроза – «ворог біля воріт держави», причому з внутрішньої його сторони [11].

Використання інвестиційного механізму забезпечення економічної безпеки на державному та регіональному рівнях для ефективної ліквідації існуючих загроз представляється доцільним за наступними напрямками:

- відновлення та розвиток в нових політичних і соціально-економічних умовах виховних функцій освітніх установ і системи освіти в цілому;
- впровадження механізмів взаємодії установ професійної освіти і роботодавців, що забезпечують залучення в сферу освіти додаткових матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів;
- реалізація комплексу заходів щодо підвищення інвестиційної привабливості освіти, що сприяють припливу інвестицій, фінансових, матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів в систему освіти та послідовного переходу її розвитку на принципи розробки і реалізації інвестиційних проектів [16].

Очевидно, що реалізація некомерційних інвестиційних проектів в базових галузях (інфраструктурні галузі: охорона здоров'я, освіта, правоохоронна система) може мати позитивний економічний ефект за рахунок можливого впливу на інших учасників економічної діяльності регіону і, отже, підвищення їх добробуту. Забезпечення економічної безпеки з використанням інвестиційного механізму в регіональній економіці більшості регіонів в даний час передбачає не тільки розробку системи моніторингу загроз економічній безпеці та ефективного механізму їх ліквідації, але і вибір пріоритетних напрямів інвестиційної підтримки (ліквідації економічних загроз). Це обумовлено, насамперед, тим, що більшість суб'єктів України є дотаційними.

Поки відбувається становлення інвестиційного механізму забезпечення економічної безпеки і недостатньо коштів для ліквідації всіх і в повному обсязі загроз регіонального рівня, доцільним представляється використання з найбільшою ефективністю існуючих інвестиційних ресурсів, коли на вкладену одиницю інвестицій досягається велика віддача [4].

Таблиця 1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України (млн. дол. США)

Показник	Експорт		Імпорт	
	усього	частка в загальному обсязі, відсотків	усього	частка в загальному обсязі, відсотків
Усього	68809,8	100	84658,1	100
живі тварини, продукти тваринного походження	961,3	1,4	1718,4	2
продукти рослинного походження	9213,9	13,4	2429,7	2,9
жири та олії тваринного або рослинного походження	4211,5	6,1	406,3	0,5
готові харчові продукти	3493,9	5,1	2965,4	3,5
мінеральні продукти	7650,4	11,1	27542,3	32,5
продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	5058,9	7,4	8586,4	10,1
полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	999,6	1,5	4467,1	5,3
шкура необроблені, шкіра вичищена деревина і вироби з деревини	135,6 1060,6	0,2 1,5	247,2 369,6	0,3 0,4
маса з деревини або з інших волокнистих целюлозних матеріалів	1132,1	1,6	1812,6	2,1
текстильні матеріали та текстильні вироби	783,3	1,1	2663,7	3
взуття, головні убори, парасольки	175,9	0,3	793,7	0,9
вироби з каменю, гіпсу, цементу	582,8	0,8	1106,9	1,3
перлини природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	139,8	0,2	493,4	0,6
недорогоцінні метали та вироби з них	18889,8	27,5	5238,9	6,2
машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	7026,7	10,2	13178,7	15,5
засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	5963,5	8,7	8067	9,5
прилади і апарати оптичні, фотографічні	296,5	0,4	1218,9	1,4
різні промислові товари	609	0,9	1015	1,2
товари мистецтва	0,3	0	8,1	0
товари, придбані в портах	29,09	0	374,4	0,4
різне	394	0,6	54,3	0,1

Джерело: Україна в цифрах 2012. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – С. 136.

Розподіл державних інвестицій між ключовими бюджетними галузями (освіта, охорона здоров'я, ЖКГ та ін.) піддається формалізації досить важко. В економічній теорії описані процедури прийняття рішень на основі громадських уподобань. Тобто рішення про розподіл інвестицій для освіти, охорони здоров'я та ін. приймаються на основі суспільного вибору. Саме для цього створюються демократичні інститути представницької влади. Таким чином, рішення представницького органу влади в тій чи іншій мірі відображають уподобання суспільства з приводу відносної значимості соціальних благ.

Однак прийняття подібних рішень представницьким органом влади схильне деяким суб'єктивним впливам, що може становити загрозу економічній безпеці регіону. Для усунення цієї загрози та підвищення ефективності інвестиційного механізму забезпечення економічної безпеки регіонального розвитку

можна скористатися додатковими формалізованими процедурами оцінки структури державних інвестицій. Пріоритетним напрямком в цьому випадку є оцінка результативності інвестиційних проектів для суспільства [10].

Вибір того чи іншого підходу до аналізу результативності та ефективності інвестиційних проектів і програм для забезпечення сталого регіонального розвитку (а також переліку відповідних показників) залежатиме від специфіки розглянутого інвестиційного проекту, його масштабів, а також приналежності до тієї чи іншої галузі промисловості або сектору економіки. Унікальність значного числа соціальних проектів не дозволяє заздалегідь визначити перелік показників, які могли б використовуватися для оцінки їх ефективності та результативності.

В умовах обмеженості бюджетних ресурсів більшості регіонів України особливої актуальності набуває проведення аналізу витрат і результатів

від реалізації проєктів (ефективності), що дозволяє при інших рівних умовах у виборі найбільш ефективних проєктів на умовну одиницю бюджетних коштів отримати більший ефект і тим самим забезпечити найбільшу стійкість (економічну безпеку) регіональної економіки. Під ефективністю інвестиційного проєкту найчастіше розуміють відповідність результатів та витрат проєкту цілям та завданням його учасників, включаючи в окремих випадках населення і державу.

Вплив інвестиційного проєкту на економічну безпеку регіону в цілому можна визначити за допомогою економічного аналізу. Тут необхідно особливу увагу приділити вартісній оцінці витрат інвестиційних ресурсів. Результати аналізу дозволяють оцінити витрати і вигоди для суспільства в цілому від реалізації конкретних проєктів, тобто включення всіх можливих витрат і вигод. Можливо також, що реалізація проєкту приносить додаткові витрати або вигоди (екстерналії) іншим сторонам, не пов'язаним з реалізацією проєкту. Наприклад, забруднення навколишнього середовища приносить відчутні витрати для суспільства, хоча і не включено у фінансові витрати по проєкту.

Особливість проведення економічного аналізу полягає в тому, що реальні витрати або вигоди несуть кінцеві споживачі регіонального проєкту. Вони відображають чисті доходи або витрати суспільства від реалізації проєкту. Грошові витрати або вигоди пов'язані з можливою зміною відносних цін в результаті реалізації проєкту (наприклад, при реалізації проєкту підтримки сільського господарства можуть піднятися ціни на сільськогосподарське обладнання внаслідок збільшення попиту). Грошові витрати не відображають чистого ефекту для суспільства від реалізації проєкту, оскільки обумовлені ефектами перерозподілу ресурсів від реалізації проєкту. Тому при розгляді чистої вигоди для суспільства від

реалізації проєкту грошові витрати і вигоди враховуватися не повинні.

Необхідно відзначити особливість оцінки результатів реалізації інвестиційних проєктів в галузі забезпечення економічної безпеки регіону – більшість вигод не завжди має ринкову вартість. Наприклад, охорона здоров'я, освіта. Деякі витрати і вигоди в принципі важко оцінити в грошовій формі. Крім того, в умовах недосконалості ринкової системи цінова структура сильно спотворена, що вимагає введення деяких коригувань при оцінці витрат і вигод. Витрати і вигоди від реалізації інвестиційного проєкту можуть виявлятися не тільки в тому регіоні, в якому був реалізований інвестиційний проєкт, а й за його межами, в результаті поліпшення (погіршення) соціальної захищеності громадян в одному регіоні (при реалізації «соціального» проєкту), з інших (в інші) регіонів (и) може відбуватись перерозподіл попиту в галузі охорони здоров'я, міграція трудових ресурсів та ін.

У випадках, коли неможливо (або коли процес оцінки пов'язаний з недостатньою достовірністю) виміряти витрати і результати проєкту в грошовій формі з використанням ринкових цін, можна застосувати принципово інші методи оцінки. Ефективність в цьому випадку розуміється як ступінь досягнення мети, поставленої перед проєктом. При цьому в якості критеріїв відбору можна запропонувати два параметра (в принципі вони взаємопов'язані): або досягнення певного ефекту з мінімальними витратами, чи досягнення максимального ефекту при фіксованих витратах.

Висновки

При реалізації інвестиційних проєктів з метою ліквідації загроз економічної безпеки в умовах обмеженості бюджетних ресурсів, в інвестиційний механізм можливе включення різних методів оцінки для оптимального вибору напрямків (і оцінки ефективності вкладених коштів) з метою досягнення найбільшого рівня економічної безпеки регіону.

Список літератури:

1. Указ Президента України. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 р. «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» [*Електронний ресурс*]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [*Електронний ресурс*]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>.
3. Концепція економічної безпеки України; кер. проєкту Геєць В. М. – К.: Логос, 1999. – 56 с.
4. Захарченко В. І. Державне регулювання регіональної економіки / В. І. Захарченко. – Харків: Одиссей, 2003. – 592 с.
5. Захарченко В. І. Обґрунтування територіальної концепції економічної безпеки / В. І. Захарченко // *Регіональна економіка*. – 2000. – №2. – С. 120 – 127.
6. Захарченко В. І. Економічна безпека регіону (конспект лекцій) / В. І. Захарченко. – Одеса: Астропринт, 2002. – 64 с.
7. Лысенко Ю. Г. Механизмы управления экономической безопасностью / [Лысенко Ю. Г., Мищенко С. Г., Руденский Р. А., Спиридонов А. А.]. – Донецк: ДонНУ, 2002. – 178 с.

8. Магомедов О. А. Стратегічні напрями забезпечення економічної безпеки розвитку регіону / О. А. Магомедов // Вісник Академії економічної безпеки МВС Росії, 2008. – №4. – С. 18 – 22.
9. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К.: Вид-во КВШ, 1999. – 462 с.
10. Пономаренко В. С. Економічна безпека регіону: аналіз, оцінка, прогнозування / Пономаренко В. С., Клебанова Т. С., Чернова Н. Л. – Харків: ВД ІНЖЕК, 2004. – 144 с.
11. Продіус І. П. Економічна безпека регіону / І. П. Продіус, В. І. Захарченко // Одеські вісті від 08.10.1997 г.
12. Ткач С. М. Система економічної безпеки: регіональний аспект [Електронний ресурс] / С. М. Ткач. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SND_2012/Economics.
13. Шнипко О. С. Економічна безпека багаторівневих систем: регіональний аспект / О. С. Шнипко. – К.: Генеза, 2006. – 288 с.
14. Шуршин В. О. Принципи формування системи індикаторів і показників економічної безпеки України / В. О. Шуршин // Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. – Вип. 12. – Ч. 2. – Кіровоград: КНТУ, 2007. – С. 376 – 380.
15. Expanding the Measure of Wealth. – Washington: World Bank, 1997.
16. Formation of an industrial enterprise innovation strategy based on technology audit [Електронний ресурс] / V.I. Zakharchenko, V.V. Kandeeva // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – №3(13). – С. 129-133. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>

Надано до редакції 08.01.2015

Захарченко Віталій Іванович / Vitaliy I. Zakharchenko
vizach@mail.ru

Ширяєва Людмила Володимирівна / Lydmila V. Shiryaeva

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Базові умови забезпечення регіональної економічної безпеки. [Електронний ресурс] / В.І. Захарченко, Л.В. Ширяєва // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 1 (17). – С. 35-42. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n1.html>